

Motion till riksdagen

1987/88:L210

av Allan Ekström (m)

om lagstiftning om ideella föreningar

Ett fackförbund beslöt för några år sedan att teckna en obligatorisk kollektiv hemförsäkring – utan reservationsrätt för den enskilde medlemmen – i ett förbundet närstående försäkringsbolag. Försäkringspremien för medlemmarna motsvarade 0,1 % av bruttolönen.

Några medlemmar vägrade att foga sig i förbundets beslut och yrkade – efter stämning på förbundet vid Stockholms tingsrätt – att beslutet skulle förklaras ogiltigt på den grund att detsamma stred mot förbundets stadgar. Enligt dessa har förbundet till uppgift "att tillvarata medlemmarnas intressen på arbetsmarknaden och inom näringslivet samt att därvid och i övrigt medverka till en samhällsutveckling på grundval av demokratisk socialism". Beslutet att teckna obligatorisk hemförsäkring föll enligt kändena utanför det sålunda angivna syftet.

I sin dom förklarade tingsrätten att försäkringen inte kunde anses ha sådan anknytning till medlemmarna i deras egenskap av arbetstagare att den rymdes inom förbundets syfte såsom detta uttrycktes i stadgarna. Beslutet var därför ogiltigt. Svea hovrätt instämde genom dom den 6 december 1985 i denna tingsrättens bedömning.

Högsta domstolen underkände i dom den 6 maj 1987 (NJA 1987 s 394) underdomstolarnas bedömning av rättsläget. Enligt HD räckte det icke med att det klandrade beslutet strider mot ändamålet med den ideella föreningens verksamhet, åtminstone om – såsom fallet var här – föreningen utgjorde ett fackförbund. Det krävdes då att beslutet "avser ett ändamål som är *uppenbart* (kurs av mig) främmande för förbundets uppgift". Som främsta skäl härför åberopade HD: "Av hänsyn till majoritetsintresset måste ett sådant uppenbarhetskrav upprätthållas, ehuru den enskilde medlemmen, till följd av medlemskapets betydelse för honom i stort, saknar praktisk möjlighet att genom utträde ur förbundet frigöra sig från verkningarna av ett kongressbeslut som han ogillar." Detta uppenbarhetskriterium var enligt HD:s mening ej uppfyllt i målet.

HD:s dom fäster först uppmärksamheten på det förhållandet att det saknas rättsnormer för hur de beslutande organen i en ideell förening eller sammanslutning skall *utes*. Det är därför omöjligt att veta att ett föreningsbeslut är ett korrekt uttryck för medlemmarnas vilja, en iakttagelse som även regeringsrätten gjort i annat sammanhang (prop. 1984/85:200 s. 64).

Avsaknaden av bindande normer i förhållandet *inhördes* mellan föreningen och den enskilde gäller även i fråga om

- möjligheten att få ett beslut från föreningens sida överprövat
- rätten att inträda i föreningen
- rätten att vara kvar i föreningen
- rätten att utträda ur föreningen
- rätten att slippa bli ansluten till en förening mot sin vilja (negativ föreningsrätt)

Vilka slag av beslut kan en förening – hur den nu än utsetts – fatta med bindande verkan för den enskilde medlemmen, det är denna centrala fråga som målet gällde. Hur långt kan med andra ord legitimiteten för föreningsbeslut grundas på "hänsynen till majoritetsintresset"? Spörsmålet berör den mest fundamentala fråga som man kan ställa sig, nämligen vad som menas med folkstyre, *demokrati*. Är demokrati detsamma som o begränsad majoritetsdiktatur, rösträkningsdemokrati, eller råder det en yttersta gräns även för majoritetsstyre?

Vad går då att utläsa ur HD:s dom? Svaret är ovisst. Av Medborgarrättsrörelsen har domen – i en framställning till regeringen – tolkats så, att HD antagit den grundsatsen "att, när fråga är om en grupp, majoriteten har rätt att påtvinga minoriteten sin uppfattning och få rättsordningens stöd därför". Medborgarrättsrörelsen anför vidare i sin framställning:

Vårt demokratiska styrelseskick bygger på grundtanken att flertalet har rätt att bestämma över mindretalet, men det är en öppen fråga hur långt denna grundsats sträcker sig utanför det rent politiska fältet. En livlig debatt pågår härom.

HD:s dom griper på ett drastiskt sätt in i denna debatt. Denna rättsinstans slår utan någon närmare analys helt enkelt fast att det inom ett mycket vitt område – ej närmare avgränsat – gäller, när uttryckliga lagregler saknas, att en majoritet alltid kan begära att minoriteten i gruppen rättar sig efter vad majoriteten beslutat skola gälla för gruppen. Endast mot uppenbara övertramp kan en minoritet som anser sig illa behandlad söka skydd.

Konsekvenserna av denna uppseendeväckande *maxim* som nu blivit en del av den svenska rätten måste omedelbart klarläggas. Människorna i vårt land deltar i många kollektiv. I alla de fall då lagregler på dessa ej finns kan enskilda råka mycket illa ut. Det är enligt Medborgarrättsrörelsen viktigt att statsmakterna observerar läget även utanför de ideella föreningar, som denna skrivelse i första hand gäller.

För alla andra associationer än ideella föreningar – aktiebolag, handelsbolag, ekonomiska föreningar, understödsföreningar och samfällighetsföreningar m. fl. – finns i lag uttryckta rättsnormer i de ämnen som domen aktualiserar. Upprepade, motionsvägen framförda, önskemål om att täcka den lucka i rättsordningen som sålunda föreligger har hittills icke lett till resultat, beroende på socialdemokraternas hårdnackade motstånd.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställer jag ånyo
att riksdagen hos regeringen begär förslag till lag om ideella föreningar.

Stockholm den 22 januari 1988

Allan Ekström (m)